

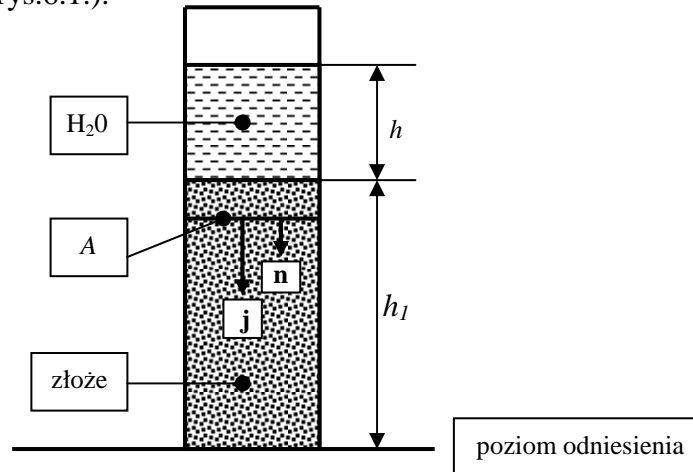
Ćwiczenie 6

SZACOWANIE WSPÓŁCZYNNIKA FILTRACJI CIECZY PRZY STAŁYM CIŚNIENIU HYDROSTATYCZNYM

6.1. Podstawy teoretyczne

6.1.1. Rys historyczny

Prawa przepływu filtracyjnego sformułował francuski inżynier H. P. G. Darcy (1803-1858) w 1854 roku w trakcie obserwacji i pomiarów przepływu wody w filtrach wodociągowych, które budował w Dijon. Oprócz obserwacji w naturze przeprowadzał on skrupulatne badania laboratoryjne przepływów w kolumnach filtracyjnych (rys.6.1.).

Rys. 6.1. Schemat kolumny filtracyjnej.

Darcy podał formułę empiryczną określającą natężenie przepływu cieczy j przepływającej przez złożę w zależności od gradientu ciśnienia

$$\mathbf{j} = -k\nabla p \quad \xrightarrow{\text{proces jednowymiarowy}} \quad j = -k \frac{(h+h_1)\rho_w g}{h_1}, \quad (6.1)$$

gdzie: $\mathbf{j}$ – gęstość strumienia cieczy czyli ilość cieczy przepływającej przez jednostkę powierzchni prostopadłej do kierunku przepływu w jednostce czasu, [kg/(m²s)],

p – ciśnienie, [Pa],

ρ_w – gęstość wody, [kg/m³],

g – przyspieszenie ziemskie, [m/s²],

k – współczynnik filtracji, [kg/(m s Pa)],

h – wysokość słupa wody, [m],

h_1 – grubość złoża, [m],

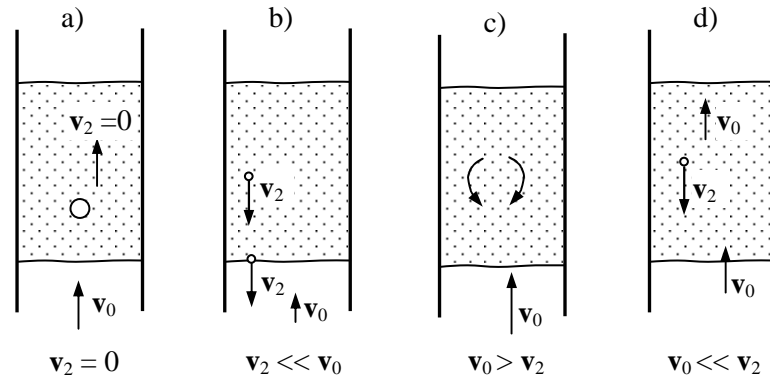
∇ – operator gradientu.

6.1.2. Rodzaje przepływów filtracyjnych

Przepływy w rozdrobnionych złożach ciał stałych można z uwagi na kierunki ruchu obu faz podzielić na:

- przepływ przez złożę nieruchome, kiedy cząstki złoża spoczywają na nieruchomym sicie. Wtedy $\mathbf{v}_0 \neq 0$, $\mathbf{v}_1 \neq 0$ a $\mathbf{v}_2 = 0$, gdzie indeks (0) oznacza ciecz, (1) - rozdrobnione kłaczkę a (2) złożę ziarniste (rys. 6.2a),
- przepływ przez złożę ruchome, kiedy np. ziarna się obsuwają (rys. 6.2b),
- przepływ przez złożę fluidalne, kiedy po przekroczeniu pewnej prędkości przepływu cieczy $\mathbf{v}_1$ ziarna zostaną upłynnione. Ziarna unoszą się wówczas w płynie tworząc pseudostałą fazę fluidalną (rys. 6.2c),
- przepływ sedymentacyjny polegający na zagęszczeniu się zawiesin w wyniku osadzania się cząstek mieszaniny (kłaczków) na ziarnach złoża (rys. 6.2d).

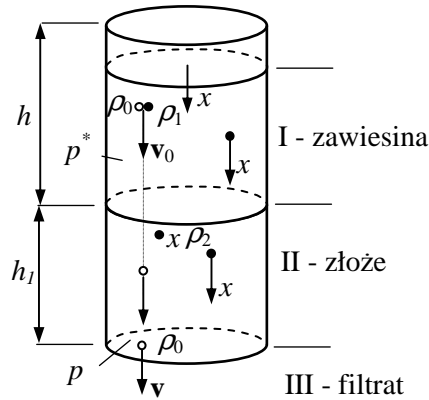
Prezentowane typy przepływów przedstawia schematycznie rys. 6.2.

Rys. 6.2. Przepływy mieszaniny przez złożo ziarniste.

6.1.3. Przepływy filtracyjne przez nieruchome złożo

Analizować będziemy przepływ dwuskładnikowej zawiesiny przez złożo filtracyjne. W trakcie przepływu przez złożo dochodzi do wytrącania się osadu filtracyjnego i przesączania czystej cieczy czyli filtratu.

Rys. 6.3. Przepływy przez nieruchome złożo.

W procesie można wydzielić 3 strefy przepływów o różnej kinematyce, a mianowicie:

I – strefa zawiesiny (ciecz o gęstości ρ_0 i kłaczkami o gęstości ρ_1),

II – strefa złoża - osadu (ciecz ρ_0 , kłaczkami ρ_1 i materiał złoża o gęstości ρ_2 oraz adsorbat ρ_3),

III – strefa jednoskładnikowego filtratu – ciecz.

W strefie osadu z zawiesiny wytrącają się kłaczkami ρ_1 tracąc prędkość tak, iż do strefy filtratu III wpływa czysta ciecz.

W przybliżeniu proces ten można w strefie I przedstawić w postaci równania ciągłości

$$\frac{\partial}{\partial t}(\rho_0 + \rho_1) + \frac{\partial}{\partial x}[(\rho_0 + \rho_1)\mathbf{v}] = 0, \quad \mathbf{v}^0 = \mathbf{v}^1 = \mathbf{v}. \quad (6.2)$$

W strefie II ($\mathbf{v}^2 = \mathbf{v}^3 = 0$) równania cząstkowych bilansów masy należy zapisać dla każdego składnika z osobna

$$\frac{\partial \rho_0}{\partial t} + \frac{\partial}{\partial x}(\rho^0 \mathbf{v}^0) = 0, \quad \frac{\partial \rho^1}{\partial t} + \frac{\partial}{\partial x}(\rho^1 \mathbf{v}^1) = R^1, \quad \frac{\partial \rho^3}{\partial t} = R^3. \quad (6.3)$$

Prędkość konwekcyjną $\mathbf{w}$ określa wzór

$$\rho \mathbf{w} = \rho^0 \mathbf{v}^0 + \rho^1 \mathbf{v}^1, \quad (6.4)$$

stąd w analizowanym przypadku wystąpią strumienie konwekcyjne $\rho^\alpha \mathbf{w}$ i dyfuzyjne

$$\mathbf{j}^1 = \rho^1 \mathbf{u}^1, \quad \mathbf{u}^1 = \mathbf{v}^1 - \mathbf{w} \quad \text{oraz} \quad \mathbf{j}^0 = \rho^0 \mathbf{u}^0, \quad \mathbf{u}^0 = \mathbf{v}^0 - \mathbf{w}. \quad (6.5)$$

Wreszcie w strefie filtratu stwierdza się jednoskładnikowy przepływ

$$\frac{\partial \rho_0}{\partial t} + \frac{\partial}{\partial x}(\rho^0 \hat{v}^1) = 0. \quad (6.6)$$

Oczywiście na granicach stref I i II oraz II i III muszą zachodzić warunki równości strumieni wypływających z poprzedniej strefy i wpływających do następnej.

6.1.4. Wyznaczanie współczynnika przepuszczalności złoża przy stałym ciśnieniu

Z punktu widzenia filtracji przez kolumnę interesujący jest głównie przepływ przez złożo, w którym występują trzy strumienie $\rho \mathbf{w}$, $\mathbf{j}^0$ i $\mathbf{j}^1$, zaś w procedurze pomiarowej istotny jest tylko pewien sumaryczny przepływ zastępczy

$$\mathbf{J} = \rho \mathbf{w} + \mathbf{j}^0 + \mathbf{j}^1. \quad (6.7)$$

Przepływ ten w przybliżeniu opisują zależności

$$\rho \mathbf{w} = \rho^0 \mathbf{v}^0 + \rho^1 \mathbf{v}^1, \quad \text{czyli} \quad \mathbf{J} = \mathbf{J}^0 + \mathbf{J}^1, \quad (6.8)$$

gdzie:

$$\mathbf{J}^0 = -k_0 \nabla p, \quad \mathbf{J}^1 = -k_1 \nabla p, \quad \text{czyli} \quad \mathbf{J} = -k \nabla p. \quad (6.9)$$

Stąd poszukiwaną wartość współczynnika przepuszczalności w złożu k dla przypadku przepływu jednowymiarowego otrzyma się z relacji

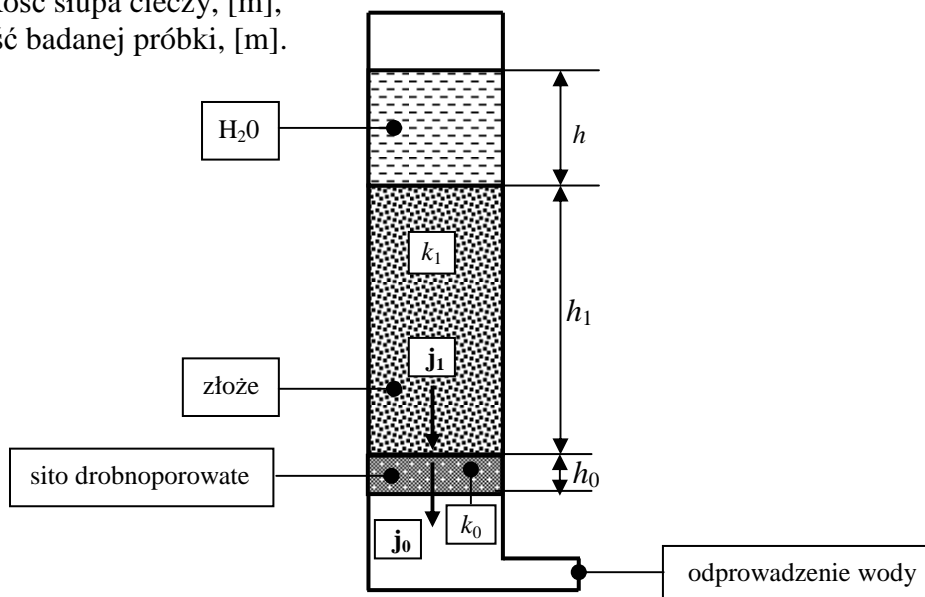
$$k = k_0 + k_1, \quad \frac{\partial p}{\partial x} \cong \frac{p - p^*}{h_1} + \rho g. \quad (6.10)$$

6.2. Przebieg badania

W praktyce laboratoryjnej badanie współczynnika filtracji złoża przeprowadza się w kolumnach filtracyjnych o schemacie przedstawionym na rysunku 6.4, w których złożo spoczywa na drobnoporowatym sicie wykonanym ze spieku szklanego o znanym współczynniku filtracji k_0 . W warunkach pomiaru, kiedy to ma się do czynienia z przepływem jednowymiarowym prawo Darcyego przyjmuje postać

$$j = -k \frac{\partial p}{\partial x} = -k \frac{\rho_w g h}{d}, \quad (6.11)$$

gdzie: h – wysokość słupa cieczy, [m],
 d – grubość badanej próbki, [m].

Rys. 6.4. Schemat kolumny filtracyjnej.

W warunkach ustalonego przepływu, kiedy z kolumny filtracyjnej w tych samych okresach czasu odprowadzana jest taka sama masa wody, strumienie j_1 w badanym złożu i j_0 w drobnoporowatym sicie są sobie równe

$$j_1 = -k_1 \nabla p_1 = -k_1 \frac{\rho_w g (h + h_1)}{h_1}, \quad (6.12)$$

$$j_0 = -k_0 \nabla p_0 = -k_0 \frac{\rho_w g (h + h_1 + h_0)}{h_0}, \quad (6.13)$$

$$j_1 = j_0 \quad \Rightarrow \quad -k_1 \frac{\rho_w g (h + h_1)}{h_1} = -k_0 \frac{\rho_w g (h + h_1 + h_0)}{h_0}, \quad (6.14)$$

$$k_1 = \frac{j_0}{\rho_w g} \frac{h_1}{(h + h_1)} = k_0 \frac{h_1}{h_0} \frac{(h + h_1 + h_0)}{(h + h_1)}. \quad (6.15)$$

W ten sposób otrzymano wzór na współczynnik filtracji złoża k_1 w zależności od współczynnika filtracji zastosowanego w kolumnie filtracyjnej szklanego spieku k_0 . Oczywiście możliwości wykorzystania ostatecznej wersji relacji (6.15) ograniczone są potrzebą wcześniejszej znajomości współczynnika k_0 .

W celu eksperymentalnego wyznaczenia współczynnika filtracji k_1 postępuje się w następujący sposób:

- złożo filtracyjne należy nasycić wodą pozostawiając je przez pewien czas w naczyniu wypełnionym wodą,
- zbiornik do którego będzie odprowadzana przesączająca się woda ustawia się pod kolumną na wadze laboratoryjnej,
- nasycone złożo przelewa się wraz z wodą do kolumny filtracyjnej tak aby woda znajdowała się na poziomie h nad górną powierzchnią złoża,
- w celu zapewnienia stałego poziomu wody h w kolumnie filtracyjnej, do kolumny podłącza się od góry wąż doprowadzający wodę; natomiast nadmiar wody odprowadzany jest z kolumny przez przelew do odpowiedniego zbiornika,
- rejestruje się zmiany masy naczynia z przesączającą się wodą w czasie czekając aż przepływ stanie się ustalony,
- eksperyment wykonuje się w temperaturze pokojowej 20°C pamiętając o tym, że przy spadku temperatury od 30°C do 10°C jej lepkość wzrasta o ponad 50%.

6.3. Opracowanie wyników i oszacowanie błędu pomiaru

Po ustaleniu się przepływu zmiany masy naczynia, do którego sphywa przesączająca się z kolumny filtracyjnej woda, stają się liniową funkcją czasu. Wówczas współczynnik filtracji złoża obliczyć można z następującego wzoru wynikającego z zależności (6.15)

$$k_1 = \frac{j_w}{\rho_w g A} \frac{h_1}{(h + h_1)}, \quad (6.16)$$

gdzie: k_1 – współczynnik filtracji złoża, [kg/(m s Pa)]

j_w – strumień wody wypływającej z kolumny filtracyjnej, [kg/s]

A – pole przekroju poprzecznego złoża, [m²],

ρ_w – gęstość wody, [kg/m³],

g – przyspieszenie ziemskie, [m/s²],

h – wysokość słupa wody, [m],

h_1 – grubość złoża, [m].

Strumień wody wypływającej z kolumny filtracyjnej dany jest zależnością

$$j_w = \frac{\Delta m}{\Delta t}, \quad \Delta m = m(t_n) - m(t_{n-1}), \quad \Delta t = t_n - t_{n-1}, \quad (6.17)$$

gdzie: Δm - zmiana masy naczynia z wodą w danym kroku czasowym, [kg],

Δt - przyrost czasu, [s].

Wartość współczynnika k_1 należy obliczyć dla danego złoża jako średnią arytmetyczną ze wszystkich odczytów, dla których zmiany masy naczynia z wodą w czasie były liniowe.

Błąd pomiaru można oszacować z zależności

$$\delta k_1 = \frac{1}{\rho_w g} \left(\frac{h_1}{(h+h_1)A} \delta j_p + \frac{h_1 j_p}{(h+h_1)A^2} \delta A + \frac{h j_p}{(h+h_1)^2 A} \delta h_1 + \frac{h_1 j_p}{(h+h_1)^2 A} \delta h \right), \quad (6.18)$$

gdzie: δj_w - błąd pomiaru strumienia wody, [kg/s],

δh_1 - błąd przy wyznaczaniu wysokości złoża, [m],

δh - błąd przy wyznaczaniu wysokości słupa wody, [m],

δA - błąd przy określaniu pola przekroju złoża, [m²].

Błąd przy oznaczaniu strumienia wody określa się ze wzoru

$$\delta j_w = \frac{1}{\Delta t} \delta \Delta m + \frac{\Delta m}{(\Delta t)^2} \delta \Delta t, \quad (6.19)$$

gdzie: $\delta \Delta m$ - błąd przy określaniu przyrostu masy równy podwojonej dokładności wagi, [kg],

$\delta \Delta t$ - błąd przy określaniu przyrostu czasu, [s].

6.4. Zakres opracowania

Opracowanie powinno zawierać:

- opis eksperymentu wraz z podaniem warunków pomiaru (temperatury i wilgotności powietrza otoczenia, temperatury wody) oraz parametrów badanego złoża (średnicy ziaren i jego zanieczyszczenia),
- omówienie wzoru opisującego współczynnik filtracji k_1 ,
- tabelę pomiarów zawierającą pary (t, m) czyli czas i masę naczynia do którego odprowadzana jest przesączająca się woda,
- wykres zależności masy naczynia z wodą od czasu w układzie współrzędnych (t, m) ,
- obliczenia strumieni j_w w poszczególnych krokach czasowych wraz z ustaleniem chwili kiedy przepływ stał się ustalony,
- obliczenia współczynnika filtracji k_1 w poszczególnych krokach czasowych dla przepływu stacjonarnego,
- obliczenia uśrednionej wartości k_1 i oszacowanie błędu pomiaru.